

Др Душан Мартиновић: ЊЕГОШЕВИ ЈУБИЛЕЈИ И
ЊЕГОШЕВИ СПОМЕНИЦИ.- Цетиње: Маузолеј "Петар II
Петровић - Његош", 2002.

Име др Душана Мартиновића чврсто је утемељено у савременој црногорској историји културе. Овај неуморни истраживач створио је дјела којима би се могла подичити и добро организована институција.

Његов научноистраживачки и стручни опус веома је разноврстан: географија, туризмологија, историја културе, историја просвјете и образовања, историја библиотеке, библиографија, информатика...

Тешко је рећи у којој је од тих области достигао већи домет, јер нема ниједне од њих у којој није написао дјела што се у озбиљном вредновању могу заобихи. Уз ризик да нећу направити најбољи избор, нешто ћу ипак издвојити.

Немјерљив је допринос др Мартиновића на пројекту *Црногорска библиографија 1493-1994*, чији је покретач, носилац и уредник. Двадесет пет књига енциклопедијске форме, у којима је описано све оно што је објављено у Црној Гори, дијелом о њој писано код нас и у свијету и што су писали црногорски аутори, као и све што је за одговарајући период о њој објављено у Русији, Чехословачкој, Италији, Француској и Њемачкој, изашло је у његовој организацији, припреми па и непосредном раду. Неко је, мислећи на ове публикације, рекао да је Црна Гора библиографски најистраженија земља на свијету. Уз то, Мартиновић је прире-

ђивач репринт издања Црнојевића штампарије, чиме је допринио да се ионако, и у свијету и код нас, мали број ових примјерака изузетне љепоте трајно сачува. Поред тога, објавио је књигу *Црна Гора у Губенберговој галаксији*. Све је то помогло да се достојанствено обиљежи петстољеће прве штампане ћириличке књиге на словенском југу.

Велики је број публикација које је он приредио за објављивање, међу којима треба издвојити едицију *Посебна издања ЦНБ* и неколико наслова старе црногорске периодике, и овога пута у функцији заштите ријетких а угрожених годишта.

Преко двије деценије био је главни и одговорни уредник "Библиографског вјесника", гласила Друштва библиотекара и Централне библиотеке Црне Горе.

Да је др Мартиновић радио само на овим пословима, оправдао би свој ангажман у Централној библиотеци.

За историју црногорске културе од изузетног су значаја и његови *Поршрешци* - седам обимних књига у којима је био-библиографски обрадио преко сто личности - истакнутих Црногораца и извањаца који су живјели у Црној Гори и, бавећи се њом, оставили траг у различитим дјелатностима и науци, просвјети, култури, књижевности, медицини, војним пословима...

Личности обрађене у тим публикацијама нијесу само вредноване, уз уобичајене биографске податке, него су, захваљујући огромном истраживачком стрпљењу, пронађени и пописани њихови објављени радови.

Ова галерија темељито презентованих прегалаца добро ће послужити истраживачима као сигуран извор података, посебно при раду на Енциклопедији Црне Горе. У средствима информисања и научноистраживачком раду *Порџреџи* се поодавно користе.

Мислећи на овај дио рада др Мартиновића, један од познавалаца његовог дјела примјећује да је он био-блиографију дигао на завидан ниво.

Није прилика да се, поводом књиге о којој ће бити ријечи и у овом прилогу, подробније и свеобухватније анализира дјело др Мартиновића, јер би то захтијевало студију, односно рад сличан неком из његових *Порџреџа*. Међутим, набројаћемо само понешто из области којима се бавио: *Цеџиње - џосџанак, функција и џурисџичке моџућностџи, Туџа феникса - мирнодобско деџрадирање Цеџиња, Цеџиње - сџоменици архџиекџуре* (са Урошем Мартиновићем), *Просеџеџа 1889-1901. Библиоџрафија, Црна Гора у Гуџенберџовој џалаксији, Луча џамоом обузеџа. Библиолоџки есеји, Цеџињска чиџаоница*, сматрајући да и овај избор из преко четрдесет његових објављених књига нешто казује. Казује нешто и то да је 1995. године ушао у енциклопедијску едицију која обухвата пет хиљада најзначајнијих личности у свијету и у још двије енциклопедије које обухватају личности које су обиљежиле двадести вијек (Москва и Кембриџ).

Књига која је недавно изашла - *Њеџошеви јубилеји и Њеџошеви сџоменици* не представља изненађење, јер, навикли смо да често у рукама имамо плодове његовог рада. Изненађујуће је што је посвећена Његошу. О Прометеју наше поезије писано је, вјероватно, више него и о једној југословенском ствараоцу и чинило се да готово и не-

ма шта да се дода ономе што је већ речено. Међутим, прегнућем др Мартиновића имамо пред собом још једно дјело о пјеснику међу владарима које ће представљати велику радост и обичном, радозналом читаоцу јер садржи занимљиве, лијепо казане текстове, и прецизном истраживачу јер се на једном мјесту може наћи све што је о Његошу публиковано поводом његових не пречестих али дијелом вличанствених јубилеја и о споменицима и спомен обиљежјима њему у част подигнутим.

Добро нам је позната истраживачка упорност и систематичност у раду др Мартиновића, па и у ситуацијама које му увијек нијесу ишле наруку, али не можемо без дивљења говорити о огромном труду уложеном да се истражи обимна грађа у периодици и монографским публикацијама до недавно шире наше домовине, па и иностране литературе, за период од сто година, тј. од прве прославе Његошу у част приређене (1901) до оне организоване почетком овог вијека (2001).

Др Мартиновић је утврдио да је у том периоду, у нашој земљи и иностранству, било десет прослава: четири (4) поводом годишњице рођења (1913. и 1993), а у Загребу и Прагу 1914; четири (4) поводом годишњице смрти (1901, 1951, једна те године у Аргентини) и 2001; једна (1) поводом враћања Његошевих земних остатака из Цетињског манастира у обновљену капелу на Ловћену (1925) и једна (1) поводом 100-годишњице првог издања *Горскоџ вијенца* (1947).

Годишњице одржане 1913, 1925, 1947. и 1951. имале су карактер црногорских и југословенских јубилеја, чак и свесловенских. У њима су као организатори и говорници учествовали актуелни владари: црногорски краљ Никола (1913), који је пратио читав ток прославе и држао конце цјелокупне њене организације у својим рукама, краљ Југославије Александар Карађорђевић (1925), чијим је залагањем

обновљена Капела на Ловћену, урушена од аустроугарске војске током Првог свјетског рата, и Блажо Јовановић, председник НР Црне Горе (1947).

Свечаност организована на Цетињу 1913. имала је општејугословенски и свесловенски значај. Од раног јутра 3. новембра праћена је топовском канонадом, звонима Цетињског манастира, мјесних цркава и акордима Војне музике, затим полагањем вијенца на Његошев гроб на Ловћену, свечаном академијом у Владином дому, позоришном представом у Зетском дому, академијама приређеним у црногорским градовима...

На свечаности су говорили Косто Лучић, митрополит Митрофан Бан, Лазо Томановић, чији говор има карактер студије о Његошу, Сафединбег Махмутбеговић, па и једна жена - Стана Чукић.

Тај догађај запажено је обиљежен и у Загребу. Српско академско друштво "Његош" одржало је марта 1914. академију на којој су о Његошу говорили универзитетски професори, културни и јавни радници: познати његошолог др Павле Поповић, професор Београдског универзитета Ђуро Шурман, Фран Илеша и др Николај Велимировић, а на концерту, организованом у склопу прославе, учествовали су познати музичари, Хрватско академско друштво "Младост", Словеначко пјевачко друштво "Славец" и Српско академско друштво "Балкан".

Да је овај јубилеј схваћен као свесловенска свечаност потврђује чињеница што је и у Прагу 23. и 24. априла 1914. величанствено обиљежена стогодишњица Његошевог рођења. Тамо су, у организацији Одбора на чијем је челу био познати чешки књижевник и публициста, освједочени пријатељ Црне Горе и краља Николе, Јозеф Холечек, потпредседник проф. Прашког универзитета др Рудолф Једличка, а чланови Франтишек Ховорка и Вратислав Черни. Јубилеју су присуствовале црногорска и српска делегација.

Организована је свечана академија на којој су о Његошу као књижевнику, филозофу и државнику говорили познати научници и књижевни критичари: др Јон Мохол, др Јован Скерлић, др Јанић. На крају је одржан велики банкет на којему је присуствовало 300 званица и свечани концерт за преко 2000 присутних, на којему су учествовали познати чешки умјетници: музичари и оперски пјевачи. Једна књижара из Прага приредила је изложбу књига о Његошу (из збирке Вратислава Черного).

Та прослава, по ријечима аутора књиге, била је "истовремено изванредна манифестација словенске узајамности".

Треба подсетити на то да је Одбору за прославу Његошеве 100-годишњице стигло много телеграма из јужнословенских земаља: Словеније, Хрватске, Србије, Босне и Херцеговине, Македоније; од јужнословенских друштава, установа и појединаца (Матице словенске, Српског академског друштва из Загреба, Алексе Шантића, Светозара Ђоровића, Андра Николића, као и црногорских градова и грађана).

Цио ток прославе добио је запажено мјесто у средствима информисања у Црној Гори, другим јужнословенским земљама и Чешкој, што је др Мартиновићу помогло да проучи и сакупи значајну грађу о њој.

У току Првог свјетског рата аустроугарска војска је дјелимично срушила Капелу на Ловћену, хотећи да ту буде споменик Фрању Јосифу, а Његошеви посмртни остаци су пренесени у Цетињски манастир.

Бригом краља Југославије Александра Карађорђевића, а по пројекту руског архитекте Николаја Красова, 1925. Капела је изнова обновљена. У септембру те године Његошеви посмртни остаци су враћени у њу. И тај догађај је свечано и достојанствено обиљежен у Цетињу, Црној Гори па и цијелој Југославији.

Цетиње је и овом приликом било лијепо декорисано, организоване су бројне манифестације: дефиле Црно-

горске војске, у Дворској башти организован је ручак за 1000 званица, примљене бројне делегације. Свечаности су, поред великог броја представника црногорског народа, присуствовали краљ и краљица, угледници државног врха и друштвеног живота, академија наука, универзитета, свих конфесија, инострани гости...

На Цетињу и Ловћену говориле су истакнуте личности: краљ Александар, председник општине Цетиње Томо Милошевић, митрополит Гаврило Дожић, епископ охридски др Николај Велимировић, министар вјера М. Трифуновић, књижевник Марко Цар.

Тај догађај имао је, каже аутор, "... карактер општенародне, државне и црквене свечаности, на којој је на величанствен начин изражено осјећање пијетета и признања највећем сину Црне Горе".

Јубилеји организовани послје Другог свјетског рата, 1947. поводом 100 година од објављивања *Горског вијенца* и 1951. поводом 100 година од Његошеве смрти, свеобухватношћу, бројем организованих манифестација и учесника у њима, обнављањем Биљарде и Његошеве родне куће, подизањем Љетње позорнице са 800 сједишта под Орловим кршем, обиљежавањем зграда у којима је Његош боравио..., превазилазе све што је до тада учињено на припремању и прослављању Његошевих годишњица.

Тих година као да је цијела Југославија била на ногама. Послје четворогодишњег рата, ослобођени наши народи имали су повод да одају почаст и изразе захвалност највећем сину Јужних Словена, чија је мисао била посвећена њиховом уједињењу, слози, снази... Чинило се тада да Његош више не би имао разлога да каже: "Јадни мој народе! Расијао се по најму у туђина, служиш Туку и Манџуку...", нити: "Сироти Славјани, шта би Европа без робова да јој није њих?"

На ногама је била и сва Црна Гора, Цетиње посебно. Са таквом озбиљно-

шћу и полетом је прихваћена идеја о прослави тих Његошевих годишњица да је на Цетињу основана бригада "Његош" која је, уз акције грађана, радила на изградњи Љетне позорнице, да би се на њој изводила Његошева дјела, реновирању Биљарде...

Тешко је набројити манифестације које су у Југославији организоване Његошу у част, све непосредне учеснике у њима и оне који су на посредан начин утицале на свечани карактер јубилеја. Др Мартиновић је у томе успио у потпуности.

Велики број истакнутих књижевника, научника, ликовних и музичких умјетника, политичара, на свој су начин говорили о Његошу, најчешће у оквиру свечаних академија, на којима су учествовали најпознатији југословенски хорови, музичари, пјевачи, казивали су поздравне ријечи и бесједе од којих би већина "безмало могла ући у одговарајуће антологијске изборе као ауторски успјели говори". Да поменемо неке од њих: Иво Андрић, Вељко Петровић, Радован Зоговић, Блаже Конески, Отон Жупанчич, Исак Самоковлија, академик Синиша Станковић, др Петар Колендић, Васо Чубриловић, Блажо Јовановић, Никола Ковачевић - Стари...

Организоване су репрезентативне изложбе књига и дјела ликовних умјетника која су инспирисана Његошевим ликом. Одбору за прославу стигли су бројни поздравни телеграми: од академија наука, удружења књижевника (Совјетског Савеза, Бугарске, Албаније), музичких и ликовних умјетника, новинара, појединаца (Уроша Предића, Јосипа Славенског, Вање Радауша, Александра Белића, маршала Тита, Ивана Рибара...).

Сумирајући све што је тих година учињено, др Мартиновић каже да су поменути јубилеји обиљежени "... достојанствено и величанствено на читавом југословенском простору. По садржају и карактеру имали су југословенски значај".

У средствима информисања ове свечаности су репрезентативно заступљене широм Југославије: дат им је велики публицитет, у неколико југословенских република посвећени су им посебни бројеви: у Црној Гори двоброј "Стварања" за јул и август 1951, готово читав број листа "Побједа" од 5. децембра 1951, затим "Нови свет", "Наша књижевност"...

И у далекој Аргентини Југословенско соколарско друштво у октобру 1951. свечано је обиљежио 100-годишњицу Његошеве смрти, истичући да су срећни што у својој другој отаџбини могу обиљежити свој национални и вјерски култ. Организован је лијеп културно-умјетнички програм у оквиру којег су биле сцене из *Горског вијенца*. Штампана је споменица у којој су сабрани одржани говори, програм прославе и имена давалаца новчаних прилога намијењених организацији прославе.

Послије 1951. године организована су још два јубилеја посвећена Његошу, упадљиво скромнија од претходних: први 1993, у организацији ЦАНУ и САНУ, поводом 180 година од Његошевог рођења, у склопу којег је било неколико манифестација, чији је носилац увелико била Централна библиотека РЦГ: промовисање књиге *Библиографија југословенских издања Његошевих дјела* и Његошеве pjesме, коју неки сматрају круном Његошевог стваралаштва *Ноћ скуйља вијека* на српскохрватском и у преводу на осам страних језика, са илустрацијама академског сликара Оље Ивањицки, изложбом књига у Биљарди: *Петар II Петровић Његош - дјело и лик*, у организацији Народног музеја и Централне библиотеке Црне Горе, као и изложба слика *За Његоша* - "инспиративни ликовни лирски пасажии ка Његошу и његовим духовним ведринама", која је садржала 17 слика Оље Ивањицки, такође у организацији Централне библиотеке. На овим манифестацијама говорили су Чедомир Драшковић, директор ЦНБ,

др Василије Калезић, др Слободан Калезић, Мирко Мркић, издавач књиге *Ноћ скуйља вијека* и Љиљана Зековић, историчар умјетности.

Још један јубилеј посвећен Његошу организован је 2001. године поводом 150 година од Његошеве смрти, у склопу интердисциплинарног међународног научног скупа *Династија Петровић-Његош*, коју су организовали ЦАНУ и Универзитет Црне Горе.

За тај скуп било је пријављено преко 126 саопштења која ће изаћи у тротомној публикацији ЦАНУ. И овај јубилеј је обиљежен низом пратећих манифестација: издавањем Његошевих цјелокупних дјела, позоришним представама *Горског вијенца*, изложбом Његошевих дјела, изложбом умјетничких слика инспирисаних Његошевим ликом. На тим манифестацијама говорили су др Предраг Ивановић, министар образовања и академик Ново Вуковић, чија бесједа представља његову лабудову pjesму, посљедње његово јавно наступање. Говорио је "веома надахнуто, до ораторске перфекције цицелирану бесједу".

Ваља рећи да је др Мартиновић у књигу унио фотографије и основне податке о већини бесједника на Његошевим свечаностима, чије би бесједе, да поновимо ријечи писца књиге, "... безмало могле ући у антологијске изборе као ораторски успјели говори".

У другом дијелу књиге др Мартиновић је обухватио све споменике и спомен обиљежја посвећена Његошу: спомен-плоче постављене на кућама на Црногорском приморју у којима се Његош школовао или у њима боравио у вријеме кратких одмора или пропутавања (девет), затим споменике подигнуте њему у част (седам), спомен бисте (шест), скулптуре Његошеве главе (дванаест) и медаље - споменице са Његошевим ликом (шест).

Аутор је уложио велики труд да пронађе релевантну документацију која је претходила подизању споменика и спомен обиљежја, конкурсни ма-

теријал, документа о току радова на њима, одјеке у јавности... Чак је унио три значајне пјесме Његошеве настале у кућама у којима је боравио: *Ноћ скупља вијека* (Пераст), *Србин Србима на часици захваљује* (Доброта - Котор) и *Љеиње кујање на Перчању*.

Из прикупљеног и репрезентованог материјала јасно је да су мисаона снага Његошева и изузетна љепота његова плијениле не само књижевнике, књижевне критичаре, филозофе, него и велики број ликовних умјетника (сликара, вајара) од времена када је сјео на владичански трон св. Петра Цетињског (А. Магунов, 1833 - Петроград; Толмиц, 1837 - Трст; Биазолето, 1841 - Трст; Бес 1847; литограф Анастас Јовановић, 1851 - Беч). То интересовање није престајало послије Његошевог физичког нестанка па траје и данас, тако да би се могла направити импозантна збирка Његошевих портрета, биста, споменика... (А. Боцарић, П. Почек, Ј. Зоњић, П. Лубарда, Оља Ивањицки; И.

Мештровић, Р. Стијовић, Д. Ђуровић, П. Пејовић (2001).

На велику радост читалаца добили смо нови сегмент о Његошу, дат систематизовано, прегледно и сликовито, не само ријечју него и ликовним прилозима. Наиме, сви споменици, спомен-плоче, палате на које су постављене и друга спомен-обилежја снимљени су и дате њихове димензије, уз основне податке о ауторима...

Но, можда је најбоље да наведемо ријечи самог аутора: "Аутору се, пак, чини да је посебан допринос ове књиге у релевантној грађи о Његошевим спомен обилежјима: о спомен-плочама, спомен бистама и споменицама, о којима је релативно мало писано и мало познато у историографији, ликовној критици и ликовној умјетности".

А нама се чини да је цијела књига велики допринос укупном сагледавању Његошевог живота и одјека које је својим стваралаштвом и ликом изазвао код нашег народа па и у свијету.

Драгица ВОЈИНОВИЋ